

U što vjeruje onaj tko ne vjeruje?

Carlo Maria MARTINI - Umberto ECO, *Woran glaubt, wer nicht glaubt? Mit einem Vorwort von Kardinal Franz König*, Paul Zsolnay Verlag Wien, 1998., 155 str., 24 DM

Knjiga koju ovdje ukratko želimo predstaviti zapravo je njemački prijevod talijanskog izdanja "In cosa crede chi non crede?" (Roma, 1996.). Osobita je iz nekoliko razloga ponajprije zbog neobične književne vrste kojoj pripada, zatim po idejnoj različitosti njezinih autora te po načinu na koji raspravlja o sržnim etičkim pitanjima. Na poticaj redakcije talijanskoga časopisa *liberal* dvojica autora, jedan kršćanski vjernik teolog, a drugi nevjernik književnik, razmjenjuju u njemu tijekom godine dana (1995.) u tromjesečnom ritmu po četiri pisma o temeljima etike. Ovih osam pisama skupljeno je zatim i objavljeno u zasebnoj knjizi kojoj su još dodani prilozi nekolicine filozofa, novinara i političara. Tako je nastalo zaista probrano, teološki vrlo zanimljivo i intelektualno pobudno štivo.

Glavni sugovornici su s jedne strane poznati talijanski filozof i teoretičar kulture Umberto Eco, profesor semiotike na Sveučilištu u Bologni, pisac nekoliko svjetskih poznatih romana (na hrvatski su prevedeni: *Ime ruže*, *Foucaultovo njihalo*, *Otok prethodnoga dana*, *Kako putovati s lotosom i drugi korisni savjeti*, itd.), katolički odgojen, ali po svjetonazoru nevjernik agnostik, te s druge strane milanski kardinal Carlo Maria Martini, priznati katolički teolog, član isusovačkoga reda, višegodišnji profesor teologije na rimskom učilištu Gregorijani, autor mnogobrojnih teoloških djela i publikacija od kojih su mnoge prevedene na nekoliko jezika.

Obojica se godinama bave posljednjim pitanjima teologije i filozofije i kao istaknuti sugovornici sudjeluju u raspravama o rješavanju aktualnih problema sadašnjice. No, ovdje oni to čine na osobit način, u obliku razmjene pisama. Pritom naši autori ostavljaju po strani svoje akademske naslove kao i druge titule, apstrahiraju svoje crkvene odnosno društvene uloge koje obavljaju i oslovljavaju se jednostavno svojim građanskim imenima. Nakana im je ući u međusobni dijalog oko zajedničke etičke osnove između vjernika i nevjernika, osobito glede pojedinih ključnih etičkih pitanja gdje nedostatak konsenzusa može voditi u konflikte i dublja nerazumijevanja na društvenom i političkom području. U koje vrednote naime vjeruje onaj tko ne vjeruje u osobnoga Boga i ne priznaje transcendentnu instancu? Kako nevjernik može obrazložiti svoje etičko djelovanje? Autori su svjesni bitnih razlika u svojim

polazištima. No ne žele jedan drugoga poučavati, ni međusobno polemizirati. Jednako tako ne smjeraju na to da sugovornika dovedu u protuslovlje ili ga tjeraju na promjenu njegova shvaćanja. Premda se radi o takoreći klasičnim teološko-filozofskim pitanjima, osjetljivim temama i gorućim problemima današnjega društva, očuvana je visoka kvaliteta dijaloga koji krasi nenametljivost, relativno lagan i zanimljiv stil te razumljivost i jasnoća argumenata. Autori se ne boje tzv. nekonvencionalnih primjedbi i sredstava. Martini citira primjerice H. Künga, dok Eco iscrpno referira Tomu Akvinskoga. Cilj je prije svega: međusobno propitivanje i oslušivanje kako teoretski utemeljiti apsolutnost etičkih principa.

Autori vode dijalog oko četiri teme: a) Pitanje nade čovjeka na prijelazu u treće tisućljeće. Aktualni kontekst je prisutan strah od budućnosti, različite, osobito bioetičke i ekološke, opasnosti koje prijete čovječanstvu, pojava apokaliptičkih strujanja, itd.; b) Kada počinje ljudski život? Riječ je o vrlo složenom i gorućem etičkom problemu, primjerice s obzirom na državne zakone o regulaciji pobačaja; c) Iz kojih razloga Katolička crkva ne pripušta žene ređenju?; d) Koje je posljednje utemeljenje za etičko djelovanje jednoga nevjernika? Premda su izlaganja o sva četiri pitanja izuzetno zanimljiva, ovdje ćemo tek ukazati na neke naglaske iz rasprave oko dvije posljednje teme.

Umberto Eco postavlja dakle i obrazlaže C. M. Martiniju svoje pitanje: Iz kojih razloga Katolička crkva ne dopušta ređenje žena za svećenike. On zacijelo zna da kao nevjernik nema pravo prosuđivati obveze koje konfesije postavljaju svojim članovima. No ipak ga kao intelektualca i čitatelja Biblije zanima ovo pitanje jer do sada nije mogao naći uvjerljive razloge za praksu Crkve da za svećenike redi samo muškarce. Prvi i najčešći argument za nepripuštanje žena svećeništvu jest da svećenik u svojoj službi uprisutnjuje Krista i da bi sačuvao snagu simbolike, mora biti muškarac. Eco se ovaj razlog čini neuvjerljivim jednako tako kao i drugi argument, koji polazi od upitne antropološke pretpostavke kako je muški rod plemenitiji od ženskoga. Ne nalazeći u današnjoj teologiji pravoga odgovara, obraća se Tomi Akvinskom, kao crkvenom i teološkom autoritetu koji se bavio i pitanjem može li samo muškarac postati svećenik. Toma rješava ovaj problem u svjetlu ondašnjih antropoloških shvaćanja pa ni on zapravo ne uspijeva reći zašto je svećeništvo pridržano samo muškarcima, zaključuje Eco.

Martini se slaže da svećeništvo žena spada među vruća i osjetljiva teološka pitanja. Činjenica je da Crkva, slijedeći svoju praksu, u 2000 godina ne pripušta žene svećeništvu. Pogledamo li na argumente koji se navode, valja reći da je u Bibliji teško naći

pozitivne elemente za svećeništvo žena. S druge strane, ni razlozi protiv nisu apriori uvjerljivi, kako onaj s obzirom na snagu simbolike, tako ni onaj antropološki koji navodi sv. Toma, gdje on dijeli znanstveno shvaćanje svojega vremena i mentalitet svojih suvremenika. Martini pak smatra da glavni teološki argument jednostavno polazi od pozitivnih datosti da je Isus za prve svećenike izabrao 12 apostola. Ova je činjenica, premda uvjetovana određenom kulturom i ondašnjom društvenom situacijom, još uvijek odlučujuća. "Postoji praksa Crkve koja je najdublje ukorijenjena u njezinoj tradiciji i u čijoj 2000 godina dugoj povijesti nije bilo iznimke" (str. 71). Crkva drži da se ovdje ne radi o naprosto ljudskim shvaćanjima, nego o činjenicama spasenja kojima ona mora ostati vjerna. No čini se da je Martini svjestan slabosti i ovoga argumenta jer na kraju zaključuje da Crkva glede tajna vjere koje živi i slavi "još nije dosegla puninu shvaćanja" (str. 73).

Dijalog o četvrtoj temi otvara Martini. Neobično je važno da na području etike postoji zajedničko polazište u suradnji oko izgradnje humanosti i poticanja pravednosti i mira. Gdje je međutim posljednje opravdanje ljudskog djelovanja koje za čovjeka ima apsolutno obvezujući karakter ako nije vezano uz neki nepromjenjivi princip i transcendentne vrednote? Sve religije nalaze utemeljenje za moralno djelovanje u otajstvu koje nadilazi samoga čovjeka. Odakle nevjernik nalazi svjetlo i snagu za altruizam, čestitost, pravednost, poštovanje drugoga, jednom riječju da čini dobro i onda kad mu ne odgovara, kad je slab? Martini daje do znanja da konačni odgovor i pravu sigurnost u etičkim pitanjima nije moguće naći mimo vjere u Boga.

Eco postavlja isto pitanje kako doći do sigurne orijentacije i odgovorna razlikovanja između dobra i zla iz perspektive nevjernika. Tu etičku sigurnost pokušava otkriti u samom čovjeku, polazeći od tzv. semantičkih univerzalija, dakle onoga što je ljudima svih kultura zajedničko, a odnosi se na položaj našega tijela u prostoru: "... imamo zajedničke predodžbe o tome što je gore i što je dolje te dajemo prednost prvome" (str. 84). Od semantike dolazi do antropološki utemeljenje etike, ili kako je Eco naziva, do "svjetovne etike". "Imamo opće predodžbe o prisili: ne želimo da nam netko prijeći govoriti, gledati, slušati, spavati, ... slobodno se kretati kamo hoćemo. Trpimo ako nas netko sputava, zatvara, udara, ranjava ili ubija" (str. 85). Izvor naravne etike je u poštivanju prava tjelesnosti drugoga. Etika počinje gdje drugi postaje prisutan u meni.

Premda ne rješava etičke probleme, Ecoov pokušaj utemeljenja "naravne etike" zacijelo zaslužuje respekt. Pitanje etike neminovno upućuje na pitanje istine o čovjeku, zaključuje kardinal Martini u svojoj završnoj riječi i upozorava na današnju opasnost "klime

udobnoga optimizma koji se oslanja na to da će se stvari same od sebe već nekako riješiti". Očito čovjek u današnjoj kulturi življenja olako previđa svu dramatičnost zla i gubi sluh za činjenicu da moralni život ima svoju cijenu trajne borbe i naprezanja. Nadam se da zainteresirani čitatelj može u ovih nekoliko iznesenih podataka i sažetih misli naći prvu dostatnu informaciju o knjizi. Aktualnost i širina problematike koju obrađuje, dubina i konzistentnost misli te ljepota i elegancija izražaja čine je svakako vrijednim i zanimljivim štivom.

Nediljko A. Ančić